

Інна Крюкова,
кандидат економічних наук,
старший викладач Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана

Світова криза – брак суспільної відповідальності – необхідність відродження ціннісних засад економічної науки: анатомія взаємозв'язку

Що спонукає науковців досліджувати економічні процеси, розвивати економічну науку? Звичайно, проблеми, з якими стикається суспільство у своєму економічному поступі. Сучасні економічні негаразди пов'язані із кризами, які частішають, стають глибшими і болючішими для суспільства, набувають глобального характеру. Однак, як показує практика, усі випробувані сучасною цивілізацією сценарії та інструменти антикризової економічної політики давали лише тимчасовий результат, який згодом нівелювався через виникнення нових непередбачуваних чинників, що справляли негативний вплив на суспільний розвиток.

Із філософської точки зору, такий причинно-наслідковий зв'язок можна пояснити тим, що людська діяльність априорі є недосконалою, а збільшення її активності не є прямо пропорційним примноженню суспільного добробуту й не робить людство щасливішим. Так вважає мудрий Схід. Умовно кажучи, людині краще стояти, ніж іти; сидіти, ніж стояти; лежати, ніж стояти. Але така пасивна життєва позиція відлучує небуттям...

А що до буття, то чи є в ньому досконалість, ідеальна відтворювальна система, на яку необхідно орієнтувати соціально-економічне відтворення? Відповідь ствердна. Такою системою є нерукотворні блага земного творіння – природне докільля. Ця система існує на планеті значно довше, ніж людська цивілізація, а відтак має більший досвід відтворення. Адаптація до неї повинна стати ціннісною орієнтацією життєдіяльності суспільства, стратегічним мотивом розвитку якого в умовах сучасних негараздів стає задоволення потреби у природно-ресурсній безпеці з метою виживання.

Ігноруючи базове значення істинних природних цінностей у життєдіяльності суспільства, економічна політика змінює тоталітарного ідола соціалізму на ліберального ідола ринку, підкорюється ідолам прогресу і соціального популізму. Наша економічна віра нерозбірлива, мінлива, іноді навіть хаотична. Тож можна говорити, що вона, власне, взагалі відсутня. Адже віра – це традиція, яка зумовлює стійкість і витривалість ціннісної орієнтації. Немає стабільності в економічній вірі – немає стабільності в економічному житті.

Віра передбачає дотримання рекомендацій, правильність яких доведена історичним досвідом. Економічна історія, яка правдивіше відкрилась нам після

скасування догматичного космополітизму формаційної парадигми суспільного поступу, говорить про те, що шлях людських суспільств не завжди супроводжується поступальним покращенням економічного розвитку, неухильним прогресом і підвищенням добробуту. Стародавній світ із елементами рабовласництва, якому була притаманна ринкова економіка та фінансовий розвиток, змінила натуральна, патріархальна аграрна економіка періоду середньовіччя. Чому історія європейської цивілізації обернула свій економічний розвиток у зворотному напрямі?

Людська цивілізація пройшла досить тривалий життєвий шлях, досвід якого став приводом для афоризму «Відкрите нове є добре забутим старим». Тому, на мій погляд, потрібне наукове відродження нашого ціннісного економічного світогляду, починаючи ще від філософських традицій античної давнини.

Нагадаємо, що із виникненням французького та англійського варіантів економічної класики економічна наука поділилася на фізичну економію і політичну економію [9, с. 385]. Англійська економічна класика більшою мірою відповідала історико-економічним тенденціям провідних країн світу, які ставали на шлях індустріалізації, ніж французькі аграрні «забобони». Тож англійську політичну економію було взято на озброєння, а французьку фізіократію позитивна економіка лишила поза увагою [6].

Необхідно долати стереотипи, які панують в економічній науці. Продуктивним видається підхід, що пропонує відроджувати і привертати увагу до забутих теорій та наукових персоналій, оцінювати їх здобутки з позицій гострих проблем сучасності, що стають на заваді потребі ефективного відтворення економічної системи.

Наукову цінність становить і маловідома українська економічна думка. Доробки наших учених наприкінці XIX-го – початку XX ст. були передвісниками подальших інституціональних тенденцій у розвитку сучасної економічної науки, плідно розвивали теорію криз, циклів та ін. А оскільки нині всі економічні проблеми зосереджені навколо ключового питання – подолання світової кризи, фундаментальні дослідження української школи фізичної економії набувають особливої актуальності [3].

У сучасних умовах найбільш складним для цивілізації завданням є забезпечення сталого економічного

розвитку, позаяк кризи, особливо глобального характеру, зводять нанівець позитивні здобутки поступу економіки. У цьому зв'язку необхідно врахувати досвід цивілізаційних екстерналій і виявити, чого бракувало економічним системам унаслідок реалізації тієї чи іншої економічної політики, та систематизувати отриману інформацію. Адже саме негативні екстерналії від суспільного господарювання – це те, що відрізняє досконалість природної системи відтворення від недосконалості соціально-економічної системи. Як відомо, суспільство не здатне вправно асимілювати наслідки своєї життєдіяльності й відповідати за них. Саме через це виникають і загострюються проблеми екстерналій, які стають практичними проявами короткозорості численних економічних доктрин.

Критичні стани відіграють роль каталізатора хворобливих симптомів суспільного відтворення, звужують часові рамки відповідальності керівників урядів країн, які втягнуті у глобальну кризу. Через її гострий характер фінансово-економічні, екологічні, техногенні екстерналії стають відчутними впродовж життя одного покоління, яке має змогу побачити причинно-наслідкові зв'язки між своїми діями та їх екстерналіями, суцільно уособити і позитивні, і негативні наслідки свого господарювання. Інститут суспільної відповідальності активізується в міру того, як зменшується термін часової відстрочки прояву екстерналій, коли в них відбивається не спадковість від минулих поколінь, а ефект сучасності.

Звичайно, природа та соціум не є гомогенними системами. Природа керується інстинктами, а суспільство – інтелектом. Тому досягнути безекстернальної ідеальної моделі суспільно-економічного відтворення практично неможливо. Проте ідеали створюються не з абсолютною метою їх досягнення, а з відносною метою устремлень до них, тобто для вибору обривів ціннісної орієнтації.

Людство живе сьогоднішнім днем і безвідповідально ставиться до долі майбутніх поколінь. Такою є маржинальна економічна ідеологія ринку. Відтак відбувається спотворення відтворювальної мети досягнення сталого економічного розвитку, її підміна метою накопичити якомога більше багатства через прискорення темпів ентропійного перетворення природного капіталу на капітал фінансовий. Проте у гонитві за перевагами економічного зростання та примноженням показників свого добробуту суспільство втрачає необхідний рівень іншого складника економічної системи – природно-ресурсного.

Тим часом функціональність економічної системи вимагає збалансованості й узгодженості всіх її складових. У структурі національного багатства зростає питома вага надбаних суспільством благ і відповідно зменшується частка природних благ. Це порушує компліментарність складових економічної системи. Динамічна ентропія призводить до того, що природні блага дедалі більше втрачають свою первинну форму і стають перетвореними людьми. Процес ентропії є незворотним, а тому має бути об'єктом суворої суспільної відповідальності. Вона є ключовою запорукою стабільного економічного майбуття, тобто умовою успішного сталого відтворення.

Отже, суспільну відповідальність варто розцінювати як основну цивілізаційну вимогу, найвагоміший цивілізаційний інститут, що передусім передбачає самообмеження природокористування сучасною економікою. У цьому має полягати зміст економічної політики. Сьогодні, на жаль, вона підмінюється історично мінливими гаслами про те, що люди, техніка або інфраструктура є вирішальними чинниками цивілізаційного поступу.

На економічну політику істотно впливають і політичні амбіції влади, її корумпованість та зовнішньоекономічні зазіхання. Насправді ж усе вирішує не надприродна сутність людини, а біопсихосоціальний статус її життєдіяльності. Його етимологія має зумовлювати ієрархію суспільних інтересів у процесі належної ціннісної орієнтації економіки.

Коли людство наближається до прірви глобальної екологічної катастрофи, розвернути його рух у зворотному напрямі – це спосіб відвернути планетарне лихо. Необхідно дослухатися до відкинутих і забутих економічних рекомендацій та свіжим неупередженим поглядом подивитися на історію економічної науки, де залишилися незатребувані «утопічні», космогенні, християнські, патріархальні, аграрні, кооперативні, дрібнобуржуазні, консервативні економічні концепції [1; 2; 4, с. 96–156; 5, с. 65–77; 7, с. 222–385; 8; 9]. Такі вправи під силу інтелекту нового покоління, не затьмареному науковими стереотипами. Кожне покоління переписує історію економічної думки на догоду нагальним питанням і лідерам свого часу, зав'язуючи в ній власні «вузлики» на пам'ять. Нові «вузлики» в історії економічної науки можуть сформулювати новий суспільний світогляд і знайти ефективні шляхи розв'язання наболілих, нагромаджених суспільних проблем.

Нинішній критичний стан світового суспільного господарства дає сигнал, що настав час відродити істинні цінності суспільно-економічного буття, аби отримати синергетичний цивілізаційний ефект.

1. Булгаков С.Н. Философия хозяйства. – М.: Наука, 1990. – 412 с.
2. Булгаков С.Н. Народное хозяйство и религиозная личность / В кн.: Булгаков С.Н. Соч.: В 2 т. – М.: Наука, 1993.
3. Воробйова Л.В. Українська школа фізичної економії: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – К.: КНЕУ, 2006.
4. Горкіна Л.П. Нариси з історії політичної економії в Україні. – К.: Наукова думка, 1994. – 244 с.
5. Історія економічних учень: Підручник: У 2-х ч. / За ред. В.Д. Базилевича. – 2-ге вид., випр. – Ч.2. – К.: Знання, 2005.
6. Кене Ф. Физиократия // 25 ключевых книг по экономике. – М.: Изд-во «Урал-LTD», 1999.
7. Корнійчук Л.Я. Історія економічної думки України: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 431 с.
8. Подолинський С.А. Вибрані твори / Упоряд. Л.Я.Корнійчук. – К.: КНЕУ, 2000. – 328 с.
9. Руденко М. Енергія прогресу. – К.: Молодь, 1998. – 527 с.